

TELETIP HAKKINDA HUKUKSAL DEĞERLENDİRME

Hekimler tarafından, COVID-19 salgını sürecinde, sağlık kuruluşuna/hekime önceden başvurmuş, ya da ilk defa başvuracak hastaların sağlık kuruluşuna gelmediği/gelemediği, bu hastaların tedavisinin teletıp sistemi olarak adlandırılan internet üzerinden görüntülü görüşme ile yürütülmesine başlandığı/ başlanacağı, belirterek, genellikle aşağıdaki şu sorular yöneltilmektedir.

- Teletıp uygulamasında hekimlerin hakları, yetkileri ve sorumlulukları nelerdir?
- Zorunlu Mesleki Sorumluluk Sigortası poliçesi, teletıp yolu ile verilen sağlık hizmetlerinden kaynaklanan hatalı tedavi iddialarına koruma sağlıyor mu?
- Hastadan aydınlatılmış onamın nasıl alınması gerekir?

Ülkemizde teletıp yolu ile verilebilecek sağlık hizmetlerine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle yöneltilen sorulara yanıt oluşturabilmek için, öncelikle dünyada “teletıp” ile ilgili yapılan tanım ve uygulamalara değinilecek, devamında ise sağlık hizmetlerine yönelik düzenlemeler, hekimlerin hak ve yükümlülükleri ile insan hakları bağlamında hasta hakları dikkate alınarak, konuya ilişkin değerlendirmemiz aşağıda bilginize sunulacaktır.

Teletıp yolu ile sağlık hizmetlerinin verilmesinde kapsam-sınırlar

COVID-19 salgının yayılımını azaltabilmek için kişilerin bir araya gelmesini gerektirir uygulamalara son verilmesi hedeflenmiş, bu amaçla birçok kamu hizmeti ya askıya alınmış ya da olağandan farklı şekilde yürütülmeye başlanmıştır.

Sağlık hizmetleri kapsamında acil olmayan cerrahi girişimlerin ertelenmesi, kronik hastalık nedeniyle takip edilen hastaların takibinin uzun aralıklarla yapılması gibi tedbirler öngörülmüştür. Hastalar da COVID-19 bulaş ihtimali nedeniyle sağlık kuruluşlarına acil haller dışında gitmekten geri durmaktadırlar.

Ancak salgının etkisinin bir süre daha devam edebileceği ve hayatın uzun süre olağan akışının dışında yürüyeceği öngörülmektedir. Bu nedenle, acil hizmetler kapsamında olmamakla birlikte ertelenemez sağlık sorunlarına ilişkin sağlık hizmetlerinin, bu koşullarda sürdürülebilmesine ilişkin yeni yollar aranmaktadır. Bu kapsamda hastaların tanı ve tedavi hizmetlerinin teletıp olarak adlandırılan görüntülü görüşme yoluyla yürütülüp yürütülemeyeceği, yürütülmesi halinde, ne tür durumlarda ve hangi kapsamdaki sağlık hizmetlerinde bu yolun kullanılabilmesi, nelere dikkat edilmesi gerektiği önemli tartışma başlıklarını oluşturmaktadır.

Genel Olarak Teletıp Uygulamaları

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2010 yılında bu konuda bir broşür yayınlanmıştır¹. Söz konusu yayında teletıp; *mesafenin kritik bir etmen olduğu sağlık hizmetlerinin tüm sağlık çalışanları tarafından bilişim ve iletişim teknolojileri kullanılarak tanı, tedavi, hastalık ve yaralanmaların önlenmesinde doğru bilginin paylaşımı,*

¹ <https://www.who.int/sustainable-development/health-sector/strategies/telehealth/en/>

araştırma, gelişim ve sağlık çalışanlarının devamlı eğitimi amacıyla ve en nihayetinde bireylerin ve toplumların sağlıklarının geliştirilmesi için kullanılan sağlık hizmeti sunumu biçimi şeklinde tanımlanmıştır.

Broşürde; teletıpın kelime anlamının ‘uzaktan iyileştirme’ olduğu, bilişim ve iletişim teknolojileri kullanarak tanı ve tedaviye ilişkin bilgiye erişimin artırılması, böylece coğrafi engellerin aşılması, klinik destek sağlanması ve tedavi sonuçlarının iyileştirilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir.

DSÖ'nün web sitesinde, teletıpın kullanım alanına örnek olarak evlerinde bulunan kronik hastaların ve yaşlıların sağlık hizmeti alması gösterilmekte, onların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştıran bir sistem olduğu, ayrıca açık alandaki sağlık çalışanlarının, hastaların tanı, bakım ve sevk konusunda başka yerlerdeki profesyonellerden rehberlik almasını kolaylaştırdığı ve eğitim süreçlerinde de teletiptan yararlanılabileceği vurgulanmaktadır.

Teletıbbın, sağlık kuruluşlarındaki yoğunluğu, hastaların sağlık kuruluşuna ulaşımı esnasındaki sera gazı salınımlarını azaltacağı, bunun yanında sağlık kuruluşlarına ziyaretlerin azalması sayesinde daha az kapasiteli sağlık kuruluşlarının oluşturulabileceği, böylece daha az enerji ve su tüketimi, daha az atık oluşumu ile genel olarak çevreye fayda sağlayacağı ve sağlık kuruluşu giderlerinden de tasarruf edileceği üzerinde de durulmaktadır.

Dünya Tabipleri Birliği de teletıbbın kullanımına ilişkin gözetilmesi gereken ilkeleri yayımlamıştır.² DTB'ne göre; *“yüz yüze danışmanlık, sağlık hizmetlerinde hala esas olmakla birlikte, teletıp, mesafe, fiziksel engel, iş, aile yükümlülükleri, masraf ve hekimlerin randevuları dolayısıyla zamanında bir hekimi görme imkânı olmayanlar için kullanılabilir. Teletıp sürecinde de hekimlerin meslek etiği kurallarına uygun davranması gerekir. **Bu kapsamda hekimler, hekim-hasta ilişkisinin güvene, bizzat muayeneye ve hastanın tıbbi geçmişi hakkında bilgi sahibi olmaya dayandığını bilmelidir. Bu nedenle teletıp, hekimin zamanında ve güvenli şekilde fiziki olarak bulunamayacağı durumlarda kullanılmalıdır.** Hekim hangi durumlarda yüz yüze görüşme yapması gerektiğini tespit etmeli ve gerektiğinde teletıbbı reddedebilmelidir. Ayrıca herkesin teletıp uygulamasına erişim imkanı olmayabileceğinden, bu uygulamanın toplumda zengin-fakir farkını güçlendireceği bilinmelidir”.*

Covid-19 salgını sürecinde de birçok ülkenin teletıp uygulamalarına daha fazla başvurmak zorunda kaldığı açık olmakla birlikte, yukarıda belirtilen yaklaşımlar kapsamında her türlü hizmet için değil belirli hizmetler için kullanılmaktadır. Örneğin ABD'nin Ohio eyaletinde ilk muayenesi fiziki olarak önceden yapılmamış olan hastaların teletıp ile tedavisinin yürütülmesi ancak belirli bazı şartlarda kabul edilmektedir.³ Japonya'da hastalar ancak kronik rahatsızlıkları için 6 aydır yüz yüze düzenli olarak görüşmüş olduğu hekimlerin teletıp yolu ile verdiği hizmet sigorta tarafından karşılanmaktadır.⁴ Ayrıca tele-tıbbın her alanda değil, uzun süreli takip gerektiren kronik hastalıklar ile çoğunlukla radyoloji, oftalmoloji, patoloji ve diyabet hastalarının izlemi

² <https://www.wma.net/policies-post/wma-statement-on-the-ethics-of-telemedicine/>

³ <https://www.law360.com/articles/1253499/telemedicine-considerations-during-the-covid-19-pandemic>

⁴ Covid-19 salgını sürecinde bu süre 3 aya düşürülmüştür.

<https://thehill.com/opinion/healthcare/488184-telemedicine-in-the-time-of-coronavirus>

gibi teknolojik uyumunun daha kolay olduğu alanlarda belli sınırlar içinde uygulandığı görülmektedir.⁵ Teletıp yöntemine en çok başvuru alan ülke olan Hollanda da, uygulamanın kullanımının, büyük çoğunlukla birinci basamak sağlık hizmetleriyle sınırlandırıldığı görülmektedir.⁶ Dünya genelinde de teletıp daha çok yaşlılar, engelliler, taşrada oturup sağlık hizmetine erişimi olmayanların ihtiyaç duyduğu kimi sağlık hizmetlerinin sağlanması için kullanılmaktadır.⁷

Ülkemizdeki Tanı ve Tedavi Hizmetleriyle ilgili Mevzuatın Teletıp Uygulamaları Yönünden Değerlendirilmesi

Öncelikle konu ile ilişkili bazı temel düzenlemelere değinmekte yarar görüyoruz. Tarafı olduğumuz, Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi'nin 4. Maddesine göre "sağlık alanında herhangi bir müdahalenin, ilgili meslekî yükümlülükler ve standartlara uygun olarak yapılması gerekir". Aynı Sözleşmenin 10. Maddesinde yer alan özel yaşamın korunması ve bilgilendirme hakkı, teletıp uygulamalarında dikkate alınması gereken hakların başında yer almaktadır. Anayasanın 56.maddesi gereğince de kişilerin nitelikli sağlık hizmetine erişiminin sağlanması gerekir.

Türk Tabipleri Birliği Hekimlik Meslek Etiği Kuralları'nın 6. maddesinde hekimlerin görevlerini yerine getirirken uyması gereken evrensel tıbbi etik ilkeler; "yararlılık, zarar vermeme, adalet ve özerklik" olarak sayılmıştır. Hasta Hakları Yönetmeliğinin, 6,11 ve 18. Maddeleri başta olmak üzere pek çok maddesi de bu düzenlemeler ile paralel hükümleri içermektedir.

Değinilen hukuksal düzenlemelerden, teletıp yolu ile verilen sağlık hizmetlerinin içermesi gereken unsurlar; o alandaki mesleki yükümlülük ve standartlara uygun olarak verilebiliyor olması, hastaya zarar vermemesi, yüz yüze verilen aynı sağlık hizmeti ile aynı oranda yararlı olması, hastanın bilgilendirme ve bilgilendirmeye dayalı onam hakkını kullanabilmesi ve özel yaşamının korunması gerekliliği olarak anlaşılmaktadır.

Nitekim ülkemizde konuya ilişkin 1219 sayılı Kanun ile Tıbbi Deontoloji Tüzüğü ve Hekimlik Meslek Etiği Kuralları uyarınca, hekimin özen yükümlülüğü çerçevesinde hastayı doğrudan ve bizzat muayene etmesi, anamnezini alması, hastanın sağlık geçmişi ile ilgili bilgileri, tetkik ve muayene sonuçlarıyla birlikte değerlendirmesi, tanı koyarak, tıbbi bilgisi çerçevesinde tedaviyi düzenlemesi esastır. Elbette hastayı konulan tanı, önerilen tedavi konusunda aydınlatması, hastanın onamını alması, tedaviye ilişkin yapılması gerekenler konusunda hastayı bilgilendirmesi gerekir

Her ne kadar Covid-19 salgını sürecinde, olağan sağlık hizmetlerine ulaşabilmek oldukça güç olsa da, teletıbbın bu güçlüğü aşmada yarattığı imkânın yanında, sağlık hizmetinin oldukça sınırlı bir sunumunu içerdiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

⁵ Ertek S. Endokrinolojide Tele-Sağlık ve Tele-Tıp Uygulamaları. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 2011;2(3):126-30.

Üstelik de dünyadaki kullanımda ülkemizde olduğu gibi yalnızca hasta ile hekimin görüntülü olarak görüşmesini sağlayan cihazlar değil, bunların yanında yaşam bulgularının ölçümünü sağlayan cihazlar, evde düşmelere karşı uyarı veren sensörler gibi teknolojiler de kullanılmaktadır.

⁶ <http://ussam.co/tr/ussam/e-saglk-tele-tp-mobil-saglk-ve-dijital-hastane-uygulamalar-hollanda-ornegi/>

⁷ KALENDER, Nurten; ÖZDEMİR Leyla, Yaşlılara Sağlık Hizmetlerinin Sunumunda Tele-Tıp Kullanımı

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/29672>

Bu hallerin ne olduğu, teletıp uygulamasının ilgili uzmanlık alanında uygulamasının mümkün olup olmadığı, hasta sağlığı açısından ne Şekilde kullanılması gerektiği, uygulama alanı ve uygulanacak kişilerin sınırının ne olacağı, hastaların ilk muayenesinin de bu Şekilde yapılmasının uygun olup olmadığı, tıbbi açıdan ne gibi sorunlar ve eksiklikler oluŐabileceđi, bunların nasıl giderilebileceği, giderilemeyenler açısından nasıl bir yöntem izlenmesi gerektiği gibi hususların ise tıp biliminin gereklerine, mesleki standartlara ve hasta haklarına göre belirlenmesi gerekmektedir. Teletıp uygulaması ancak sınırları, koŐulları ve uygulama esasları tıp biliminin gereklerine uygun olduğu takdirde hukuka uygun sayılabilecektir.

Bu değerlendirmenin ise o alana ilişkin tıp uzmanlarınca yapılması gerekmektedir. Teletıp uygulamasının bir tıp alanında kullanımına ilişkin olarak yukarıda belirtilenler çerçevesinde bir değerlendirme yapılıp ehber olabilecek bir bilgi notu hazırlanmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

Teletıp Hizmetlerinde Aydınlatılmış Onam ve Kişisel Verilerin, zel Hayatın Korunması

Anayasanın 17.maddesi ile İnsan Hakları ve Biyotıp SözleŐmesinin 5.maddesi gereğince sağlık alanında herhangi bir müdahalenin, ilgili kiŐinin özgürce ve bilgilendirilmiŐ olarak onam vermesi ile yapılması esastır.

Hasta Hakları Yönetmeliği ile Hekimlik Meslek Etiği Kuralları gereğince aydınlatma; hastanın kültürel, toplumsal ve ruhsal durumuna zen gösteren bir uygunlukta olmalıdır. Bilgiler hasta tarafından anlaşılabilir, sade, tereddüt ve Őüpheye yer vermeyen biçimde verilmelidir. Hastanın sağlık durumu ve konulan tanı, önerilen tedavi yönteminin türü, baŐarı Őansı ve süresi, tedavi yönteminin hastanın sağlığı için taŐıdıđı riskler, verilen ilaçların kullanılıŐı ve olası yan etkileri, hastanın önerilen tedaviyi kabul etmemesi durumunda hastalığın yaratacağı sonuçlar, olası tedavi seçenekleri ve riskleri konularında aydınlatma yapılması gerekmektedir. Teletıp uygulaması ile yapılacak tıbbi müdahalelerde de aydınlatmanın bu unsurları içerir Şekilde yapılması gerekmektedir.

Hekim ile hasta arasındaki görüntülü görüŐmeden önce, hastadan okuyup iŐaretlemesi gereken formun yalnızca teletıp uygulaması ile sağlık hizmeti alma konusuna ilişkin bir bilgilendirmeyi içermesi gerektiği düŐünülmektedir. Dünya Tabipleri Birliğinin hazırladığı Teletıp Uygulamasına ilişkin ilkelerde, aydınlatılmış onamın en azından teletıbbın nasıl çalıŐtıđı, nasıl randevu alınacağı, gizlilik konuları, gizliliğin ihlali dahil teknolojik sorunlar ortaya çıkma ihtimalini içermesi gerektiği belirtilmiŐtir. Hastanın verilen sağlık hizmetinin içeriğine ilişkin aydınlatılmasının görüntülü görüşme esnasında doğrudan hekim tarafından bilgilendirilmesi yolu ile yapılması gerektiği, ancak ondan sonraki aŐamada aydınlatmanın gereğince yapılmasından sonra bu konuda elektronik forma imza vermesinin istenebileceği düŐünülmektedir.

Diğer yandan teletıp ile sağlık hizmeti sunumu kapsamında bir takım yükümlülüklerin nasıl yerine getirileceği de belirlenmelidir. Örneğin Hasta Hakları Ynetmeliğininin 16.maddesinde düzenlenen hastanın sağlık durumu ile ilgili bilgiler bulunan dosyayı ve kayıtları inceleme hakkının nasıl kullanılacağı tespit edilmelidir. Görüntülü görüşme esnasında teknolojik sorunların ortaya çıkması halinde ne yapılacağı, görüşme esnasında acil bir durumun ortaya çıkması halinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiği, ilaç verilmesi gereken durumlarda reçeteye ilişkin iŐlemlerinin nasıl yürütüleceği gibi teletıp yönteminin kullanımına ilişkin hususlar belirlenmeli ve hasta bu konularda aydınlatılmalıdır.

Dünya Sağlık Örgütü teletıp uygulamalarındaki en büyük endişenin hastaların kişisel verilerinin korunması olduğunu belirtmektedir.⁸ Dünya Tabipleri Birliği de Teletıp Uygulamasına İlişkin İlkelerde, hekimin hasta ile gizliliğin sağlandığından emin olması, hastanın kişisel verilerinin korunduğunu bilmesi gerektiğini belirtmiştir. Hasta Hakları Yönetmeliğinin 21.maddesinde düzenlenen hastanın mahremiyetine saygı gösterilmesi hakkı; hastanın sağlık durumu ile ilgili tıbbi değerlendirmelerin gizlilik içerisinde yürütülmesini, tıbbi işlemlerin makul bir gizlilik ortamında gerçekleştirilmesini ve tedavi ile doğrudan ilgili olmayan kimselerin tıbbi müdahale sırasında bulunmamasını gerektirmektedir. Ancak teletıp uygulamasında görüntülü görüşmenin uygulama üzerinden 3.kişiler tarafından takip edilebilme veya görüşme esnasında hem hastanın hem de hekimin yalnız olamaması ihtimali bulunmaktadır. Üstelik bu uygulamadaki verilere uygulamayı tasarlayan mühendis, tasarımcı vb. sağlık alanı dışındaki çalışanların da erişebileceği düşünüldüğünde, hastaların özel nitelikteki kişisel verilerinin ne şekilde korunacağına ilişkin ayrıntılı bir belirleme yapılmalı, bu belirleme ve olası riskler hakkında hasta bilgilendirilmelidir.

Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Yönünden Değerlendirme

Teletıp uygulamalarının zorunlu mesleki sorumluluk sigortası kapsamında olup olmadığına ilişkin değerlendirilme de bu belirlemeye göre yapılmalıdır. 21.7.2010 tarih ve 27648 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan *Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Tebliğinde*, teletıp uygulamalarının zorunlu mesleki sorumluluk sigortası kapsamında olup olmadığına ilişkin açık bir hükme yer verilmemiştir. Bununla birlikte Genel Şartların A.1.4 maddesinde, poliçenin sigortalının tüm mesleki faaliyetlerini kapsayacağı belirtilmiş, A.3 maddesinde teminat dışında kalan haller arasında teletıp uygulamalarına yer verilmemiştir. Ancak sigortalının, poliçe kapsamında yer alan ve sınırları hukuk kuralları veya etik kurallar ile tespit edilen mesleki faaliyeti dışındaki faaliyetlerinden kaynaklanan tazminat talepleri kapsam dışında tutulmuştur. Bu doğrultuda ilgili tıp alanındaki teletıp uygulamalarının, tıbbin ve uzmanlık dalının gereklerine ve etik ilkelere uygun olduğu ölçüde zorunlu mesleki sorumluluk sigortası kapsamında değerlendirilmesi gerektiği düşüncesindeyiz.⁹

Bilginize sunulur. Saygılarımızla.

Özçelik Avukatlık Ortaklığı
Av. Hazal Aktepe-Av. Ziyet Özçelik

⁸ https://www.who.int/goe/publications/goe_telemedicine_2010.pdf

⁹ Mevcut durumda Türkiye Sigortalar Birliğinin konuya ilişkin yaptığı bir açıklama bulunmamaktadır. Bununla birlikte Anadolu Sigorta, Allianz Sigorta gibi sigorta şirketleri online tedavi hizmetlerinin özel sağlık sigortaları kapsamında değerlendirileceğini ifade etmiştir. Yurtdışında ise Covid-19 sürecinde ABD’de hekimlerin başvurduğu teletıp uygulamalarının sigorta kapsamında değerlendirileceğine ilişkin hükümet sözcülerince yapılan açıklamalar mevcuttur.